

Merenduse ajalugu raiuti raamatusse

Tarmo Soomere

Eesti ajalugu on suurelt jaolt meie ja mere suhete ajalugu. Eestimaa on ju noor maa, mis on kasvanud merest ja koos merega. Selles pole üldse raske veenduda. Piisab, kui vaadata Läänemere ja selle eellaste rannajoone kujunemist ja kuiva maa tekkimist liustiku taganemisel. Enne mandrijää sulamist oli siin sada tuhat aastat vaikust, valgust liustiku pinnal ja pimedust maa peal ehk liustiku all. Mis veel varem oli ja kas siis siin ka inimese jalg astus, ei saa me vist kunagi teada.

Kooselu veega ja merega oli siinkandi rahva eksisteerimise vorm. Kui jää kadus, püsis siin natuke aega tundra ja siis hakkas mets kasvama. Stepivöönd on kaugel lõunas. Siinkandis looduslikku lagedat maad palju polnud. Luhad lirtsusid, teed tuli endal rajada ja põllud põletada. Seetõttu oli vesi, olgu jões, järves või meres, mitte ainult tee, vaid ka töö ja elu mõõt. Mis tähendab, et vee ja selle kasutamise ajalugu on ühtlasi ka meie ajalugu.

Ajaloo kirjutamise kohta on osatud palju sarkastilist öelda. Saksa ajaloolane Leopold von Ranke (1795–1886), keda peetakse moodsa ajalooteaduse isaks, arvas, et kõige õnnelikum aeg inimkonna jaoks on tühjad lehed ajalooraamatus. Võib-olla sellepärast, et neil aegadel pole võitjaid ja kaotajaid. Ajalugu kirjutavad üldiselt võitjad, nagu näeme Henriku Liivimaa kroonikast ja paljudest teistest allikatest. Nagu märkis küüniliselt nats Joachim Peiper (1915–1976): kaotanud poolte ajalugu kuulub osalejate kahanevale ringile.

Kui meil on võimalus ja võimekus omas keeles ja oma vaatekohast ajalugu kirjutada, olgu see piiblitõlke ajalugu või merenduse ajalugu, siis juba see näitab, et oleme võitjate seas. Nende seas, kellel on mitte lihtsalt tulevik, vaid midagi rohkemat. Ajaloo elavaks tegemine on suur väärtus. Ameerika ulmekirjanik Robert Heinlein oli karmim kui meie Juhan Liiv. Ta julges arvata, et põlvkonnal, mis ignoreerib ajalugu, pole ei minevikku ega ka tulevikku.

Aeg ei küsi, kas sul oli ajalugu. Hispaania päritolu ameerika filosoofi George Santayana meelest on need, kes ei mäleta minevikku, mõistetud seda kordama. Meie ei pea minevikku kordama ja juba tehtud vigu uuesti tegema. Ei pea jääma Karl Marxi kuulsa ütluse needusesse kinni, et ajalugu kordab end, algselt tragöödiana, seejärel farsina. Meil on alus, millest edasi minna, vältida tragöödiat ja mitte lasta end farssidesse kaasa tõmmata. Osalt nägime seda alust ka eelmise pühapäeva hilisõhtul valimistulemuste selgumisel.

Miks ajaloost ei taheta õppida, on paljudele saladus. Ameerika keeleteadlase ja filosoofi Noam Chomsky meelest on olemas väga hea põhjus, miks ajalugu ei taheta õppida. Sest see lihtsalt õpetab liiga palju. August Gailiti teada õpetab see, et ajalugu ei sünni lihtsalt ning võitused ei saa kergelt kätte. Iga saavutus nõuab ohvreid. Juba ajaloo kirjutamine on saavutus, mis ei tule kergelt. See nõuab mitte ainult rahalist panustamist ja aja investeerimist, vaid ka palju mõtlemist ja diplomaatiat. Sellest sünnib aga midagi palju rohkemat kui üks raamat või isegi terve riulitäis raamatuid.

TEADLASE PILGUGA

Kindlasti ei ole õigus Voltaire'il (1694–1778), nagu oleks ajalugu vale, milles on ühiselt kokku lepitud. Seda meil karta ei ole. Merenduse ajaloo raamatus on tunda, kuidas autorid siin-seal üksteisega polemiseerivad. Mis on igati õige. Sest sageli tuleb ajaloolastel piltlikult öeldes poolpudeda riidelapikese alusel välja mõelda, kuidas töötas kudumise masinavärk. Enamasti selgub, et mitte lihtsalt targalt, vaid nutikamalt, kui oleksime osanud arvata. Küllap Francis Bacon (1561–1626) teadis, mis on õige, kui ta kirjutas – tsiteerin veidi muudetud järjekorras –, et luule teeb vaimukaks, matemaatika nutikaks, loodusfilosoofia põhjalikuks, loogika ja kõnekunst osavaks väitlejaks, aga ajalooraamatud teevad targaks.

Ajaloo käsitlemisel näeme, kui erinevad on kultuuriruumid. Hollywoodi filmides on minevik justkui prügikast. Ütlus, et sa oled ajalugu, tähendab, et sinust tuligi lahti saada. See on liiga noore kultuuriruumi liigne enesekindlus; sellise kultuuriruumi osa, kus komposteerimist ja taaskasutust ei tuntud ja kus jätmete liigiti kogumine on midagi taevaliku ilmutuse taolist.

Kui midagi meie elust liigub ajalukku (isegi poliitika), muutub see kultuuri osaks. Võime ju arvata, et oleme ajaloo isandad, et vaatame tagasi ja otsustame, mis oli õige ja mis mitte. See on enam-vähem sama rumal kui inimese pidamine looduse krooniks. Mereinimesed teavad, et merega tuleb kohaneda, mitte võidelda. Sama lugu on ajalooaga. Martin Luther Kingi sõnadega: meie ei ole ajaloo loojad, ajalugu on meie looja. Nüüd on selge, et merenduse ajalugu on üks meie ühiskonna loojatest.

[Ilmunud ajalehes Postimees 25. märtsil 2023](#)